

ואולם דעת הרמב"ם (כפי שפירש הכס"מ והגר"א ועוד) שצריך שהרווח שלמטה יהא מכוון כנגד הקורה למעלה.

(ע"ב) 'אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי...' כן דרכו של רב פפא פעמים רבות, בהבאת ניבים ומשלים השגורים בפי העם – ע' במצויין בסנהדרין צו.

'בראש האילן או על גבי גמל כשרה'. ואף לדעת האומר (לעיל כא): מעמיד בדבר המקבל טומאה פסולה, זהו משום גזרה שמא יבוא לסכך בו, אבל כאן לא גזרו שאין הדבר מצוי לעשות סוכה בראש האילן או ע"ג גמל הואיל ואינה ראויה ליום טוב, ובמלתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן (ראב"ד). והרמב"ן כתב שהעמיד הסכך על הדפנות והדפנות הן שבנויות על האילן או הגמל, נמצא שהאילן אינו משמש אלא כקרקע בעלמא ואינו מעמיד לסכך.

ולזה הסכימו הרא"ה והריטב"א (כאן ולהלן כג.), וכ"כ הר"ן. ואולם התוס' מפרשים עפ"י הסוגיא בשבת (קנד): שהניח הסכך על האילן, וכן פירש רש"י בשבת. ולדבריהם צ"ל כהראב"ד, או סוברים שסתם משנה כמאן דאמר מעמידים בדבר הפסול לסכך. ע"ע בחדושי הנצי"ב.

רש"י ד"ה כשרה... ואף ביום טוב אם עבר ועלה לה יצא ידי חובתו. יש מקשים לפי מה שאמרו בפסחים (לה) שבמצוה הבאה בעבירה, אפילו עבירה דרבנן – לא יצא ידי חובתו, מדוע כאן יצא? ומתרצים עפ"י הירושלמי (שבת פ"ג) שאין אומרים 'מצוה הבאה בעבירה' כאשר האיסור בא מחמת היום, כמו קורע על מתו בשבת (עפ"י דובב מישרים ח"ג עד, ב).

יתכן לתרץ בדרך נוספת; אם עלה במיד בשבת, מאחר ועתה אסור לו לירד מן האילן (או"ח שלו), אין לו כל איסור לישב בסוכה, אדרבה מחויב הוא כעת במצוה. [וצ"ע אם נמצא על האילן מחוץ לסוכה, האם ראוי לילך לסוכה, או שמא אינו ראוי לילך ממקום למקום באילן. ע' שמירת שבת כהלכתה (כו הערה מא) שמביא מהגרש"ז להסתפק בדבר. ואולי אף אם בעלמא אסור לו לזוז, כאן מחויב במצוה דאורייתא בסוכה ולא אתי איסור דרבנן ומבטלו ממצוה זו], נמצא שהשיבה כשלעצמה אינה איסור. ואם מדובר בשוגג י"ל שאין אומרים בשוגג 'מצוה הבאה בעבירה'. ואולם מהרי"ט אלגאוי (בכורות פ"ח סה) כתב להוכיח (מהתוס' להלן ל. ועוד), שאף כשעבר בשוגג לא יצא (וע"ע פרי יצחק מב). אך יש מקום לומר שבעבירה דרבנן בשוגג יצא ידי חובתו, ובפרט לדעת ה'נתיבות' שאין חיוב כפרה בעבירה דרבנן בשוגג (ונתבאר במקום אחר). וצ"ע. שו"ר כעיקר הדברים בהערות במסכת סוכה, ע"ש.

דף כג

'זה הכלל כל שינטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה כשרה ועולין לה ביום טוב.' 'זה הכלל' לרבות אף כששתי דפנות על הקרקע ודופן אחת באילן, באופן שהסכך יכול לעמוד ללא האילן, כגון שתי דפנות זו מול זו הנסמכות על הקרקע והדופן האמצעית באילן והסכך נתמך על הדפנות שבקרקע (ר"ן).

'היכא דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה לא כלום היא.' יש למדים מדברי הרא"ה והריטב"א שטעם הדבר שסוכה שאינה עומדת ברוח מצויה פסולה, כי הסוכה צריכה להיות ראויה לשבעה כדלהלן, וזו אינה ראויה (כן דייק בהר צבי ועוד. וכן כתב מדנפשיה הנצי"ב בחדושו ובשו"ת משיב דבר ח"א לט).

לפי טעם זה נראה לכאורה שאם הסכך מתרומם מעט מהרוח ושוב שב למקומו כשר, אף אם נחוש בכגון זה לענין מחיצות הנעים ונדים מעט (כדלהלן) – כי באופן זה הסוכה ראויה לשבעה. [ויש לפלפל מהסוגיא דלעיל ו: לדעה אחת סככה בעי קרא, ולפי"ז י"ל שהסכך נידון כאחת מן הדפנות ושוה להן לכל דיני דופן].

ואולם רש"י כתב שסוכה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אפילו 'דירת עראי' אינה [ונראה שי"ל כן גם בדעת הרא"ה והריטב"א שלא כתבו אלא שכל סוכה שאינה ראויה לשבעה הריהי כאינה עומדת ברוח מצויה, אבל לא כתבו שאינה עומדת ברוח מצויה פסולה מטעם ראויה לשבעה], ולדבריו יש להסתפק שמא אף אם הסכך עולה ויורד ברוח אינה 'דירה'. וצ"ע.

'העושה סוכתו ע"ג בהמה... רבי יהודה פוסל. מאי טעמא... סוכה שאינה ראויה לשבעה לא שמה סוכה'. מרש"י מבואר שאינה ראויה ביום הראשון שהרי אסור להשתמש בהמה ובאילן ביום טוב. וכן מפורש במשנה 'אין עולין לה ביום טוב'. ואולם מלשון הריטב"א יש לדקדק שרק בגלל השבת שבאמצע אינה ראויה לשבעה, אבל לא משום יום טוב. ושמה טעמו שרבי יהודה הולך לשיטתו (בביצה כה:): שמכשירי אוכל נפש מותרים ביום טוב. וכיון שצריך סוכה לאכילתו, מותר ביום טוב לעלות באילן ועל בהמה לצורך אכילתו בסוכה, ואף על פי שטעם הגזרה שמה יתלוש, י"ל שלא החמירו חכמים בגזרתם יותר ממלאכות דאורייתא שהותרו לצורך אוכל נפש. ואילו סתם משנתנו נקטה כחכמים שמכשירי אוכל נפש אינם מותרים. וצ"ע.

'ורבי מאיר הא נמי מדאורייתא מחזא חזיא ורבנן הוא גזרו בה'. ורבי יהודה סבר שכך דין תורה, לפסול כל סוכה שאינה ראויה לשבעה מאיזה צד וענין שיהיה, והרי היא פסולה מן התורה (ריטב"א). ולשון הרא"ה: 'וכמדאורייתא דמיא'.

על דבר שאינו ראוי מדרבנן, אם נחשב 'אינו ראוי' מדאורייתא – ע' במובא בב"ק עא ובב"ב פא. ובפסחים טו: סט: עח: פח: פט. וכבר נשאו ונתנו בספרי האחרונים בענין זה ובישוב הסוגיות הרבות. ויש מחלקים בין מקום שכוונת התורה שיהא ראוי בפועל לצורך קיום המצוה, כגון כאן; לישב בסוכה שבעה. וכן מצות 'ולו תהיה באשה' באונס – אשה הראויה לו, ובין מקום שהראויות אינה נצרכת להתממש כגון אתרוג שצריך להיות ראוי לאכילה (עפ"י הר צבי כאן, וכן שמעתי מהגר"ש דויטש שליט"א). ויש מחלקים בין דבר שאינו ראוי מחמת עצמו או דבר אחר גרם לו, כגון כאן שאין הפסול בעצם הסוכה אלא משום עליה ע"ג אילן (עפ"י אחיעזר ח"ב סו"י מזו).

וע"ע חילוק נוסף בשו"ת דובב מישרים ח"ג יג.

'בפיל קשור...' הנודע-ביהודה (תנינא או"ח ג) הוכיח מכאן כדעת הסוברים שמצוות כשרות אף ממינים שאינם מותרים באכילה (ודלא כמגן-אברהם תקפו סק"ג). ויש דוחים וסוברים שלא הצריכו 'מן המותר לפיך' אלא בחפצי מצוה הבאים מבעלי חיים כגון שופר, אבל חפצי מצוה הכשרים מכל דבר ולא דוקא מדברים הנאכלים – כשרים אף ממינים שאסורים באכילה (עפ"י הר צבי כאן. ע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת מנחות ח"א, קונטרס בענין ציצית א,א; ע"ו מז; שבת כא).

'זמנין דמוקים בפחות משלשה סמוך לסכך וכיון דמייתא כווצא ולא אדעתיה'. הרש"ש הקשה מדוע לא אמרו שמה תמות והריהי סוכה שאינה ראויה לשבעה [ופסולה לדברי הכל, שאפילו רבי מאיר לא הכשיר אלא באילן שהיא ראויה מדאורייתא, משא"כ זו]. והוציא מזה שאין צריך 'ראויה לשבעה' אלא בסכך אבל לא בדפנות (וע' גם במרחשת ח"א טו). ולכאורה קושיא מעיקרא ליתא, שמשום חשש עתידי שמה תמות אינה נידונית כ'אינה ראויה' כעת, כשם שאין לפסול שמה תבוא רוח שאינה מצויה ותעקור הסוכה. ואם כן גם כאשר מתה לבסוף, אינה נידונית למפרע כמי שלא היתה ראויה לשבעה.

עוד בענין אינה ראויה לשבעה – ע' שער המלך לולב ת,א; מנחת חינוך י,ג; שפת אמת והערות במסכת סוכה; ובמובא לעיל ז.

(ע"ב) 'ומיחל ושותה מיד'. רש"י מפרש: מחלל המעשר – שני שקרא לו שם. [ולא התיירו לו לשתות ולסמוך על 'ברירה' הואיל ויכול לתקנו באמירה. ומבואר ברש"י בחולין (יד. ד"ה מיחל) שהחילול חל גם אם ננקוט 'אין ברירה'. ע"ע חזון איש דמאי ט,ט; אור גדול ח"ב ט ד"ה ובוה]. והתוס' ושאר ראשונים חלקו על פי המבואר בכמה מקומות שאי אפשר לחלל את המעשר בטרם הפרישו או קבע לו מקום (וכן פסק הרמב"ם מעשר שני ד,ז). ולכן פרשו 'מיחל' – מתחיל. או: מוהל במים [וי"ג: 'מוהל'], כלומר שותה שתיית קבע דרך מזיגה.

ויש שפרשו דברי רש"י שמדובר שקבע לו מקום למעשר, בדרומו או בצפונו – לכן יכול לחללו (עפ"י ריב"א בתו"י יומא נז).

ונראה לכאורה שמי שברך בטעות על חילול מעשר שני ועדיין לא הפרישו ולא קבע לו מקום, הרי זו ברכה לבטלה וצריך לחזור ולברך שוב לאחר שיפריש המעשר (עפ"י שבט הלוי ח"ט א,ג).

דף כד

'אמר לך רבי מאיר מיתה שכיחא בקיעת הנוד לא שכיחא, אפשר דמסר ליה לשומר'. ואם תאמר, כיון שחושש למיתה מדוע לא נחוש שמא ימות עד שלא יפריש ונמצא שותה טבלים למפרע? יש מי שתירץ שאין חוששים למיתה פתאומית ממש וכשמרגיש שהולך למות יכול לצוות לשליח שהוא יפריש (ע' עלה יונה עמ' רכד, בשם הר"ב קונשטט זצ"ל).

ושמא אפשר לומר שלא חשש רבי מאיר למיתה לזמן מועט כזה אלא בכגון קושר בהמה להיות דופן לסוכתו, שפעמים מתמשך הדבר ימים רבים, וגם אולי שם חשש מיתה גדול יותר מפאת עשייתה כדופן, מה שאין כן בלוקח יין, שכשיגיע למקום כלים טהורים או לאחר השבת, יפריש מיד מעשרותיו. וצ"ב (וע"ע במובא בגטין כח).

בישוב פסקי הרמב"ם בענין חשש למיתה – ע' לחם משנה נזירות א; שער המלך סוכה ד,טז; בהגר"א או"ח שסב,ה; אגרות משה חו"מ ח"א ז; הערות במסכת סוכה.

על 'תנאי' ו'ברירה' – ע' במובא ביומא נז.

'אלא מעתה לרבי מאיר תטמא משום גולל... אלא אמר רב אחא בר יעקב קסבר רבי מאיר כל מחיצה שעומדת ברוח אינה מחיצה'. יש לעיין מה דעת אביי ורבי זירא שבארו טעמו של רבי מאיר שמא תמות או תברח, ואם כן מדוע מטהר משום גולל [ולא משמע שכוונת הגמרא להגיה בדברי אביי ור"ז, לומר שלא באו לפרש דברי רבי מאיר אלא לבאר שאף לרבי יהודה אין התר אלא בקשור או בפיל, שאין שם חשש בריחה או מיתה].

ונראה שר"ז ואביי סוברים לחלק בין דופן ומחיצה לגולל, ומילי מילי קתני, שכיון שצריך שיחול עליו שם 'גולל' – אין בעל חיים בכלל זה, אבל לענין דופן שאין הדין חל על הדופן אלא על האויר שהוא חלוק מהאויר שמבחוץ, אף בע"ח חוצץ כי סוף סוף מפריד האוירים (עפ"י חזון איש ק,כ).